

Posudek disertační práce Moniky Vondráčkové: Čtenářské zkušenosti Karoliny Světlé
(Analýza vybraných osobních pramenů)

Autorka zvolila složitý název své práce, jenž měl patrně ospravedlnit její pracovní postup. Je příznačné, že v podtitulu své práce zdůraznila analýzu vybraných *osobních* pramenů. Tak si usnadnila práci s rozborem širších souvislostí spisovatelčiny tvorby, protože tak mohla kdykoli odkázat na tento podtitul s bránit se výtkám, které by potenciálně měly být vysloveny vůči jejímu literárněvědnému postupu. Toho je totiž v její práci přamálo – většinou totiž nejde o historický rozbor podmínek a především způsobu, s nímž Světlá přistupovala k četbě literárního díla. Chybí zde podstatně hledisko literárně historické a estetické, nejen s ohledem na specifiku předmětu, tj. *umělecké* literatury, nýbrž i vzhledem k dobovým literárním normám. Tak se mohlo stát, že autorka disertační práce nebyla vůbec s to se zamyslet nad otázkami, které v souvislosti v čtenářskými zkušenostmi primárně vyvstávají: totiž s otázkou, s jakými předpoklady Světlá k četbě umělecké literatury přistupovala – to znamená s jakými estetickými předsudky na uměleckou literaturu pohlížela. (a o tom, že to byly předsudky významné, není od autorčiných prvních pokusů pochyb).

Negativně proto ovlivnilo její práci to, že se hlouběji nezamyslela nad otázkou čtenářského horizontu, respektive jeho možností a mezí, které charakterizovaly počáteční a pozdější rysy jejího nejen čtenářského, nýbrž vůbec kulturního obzoru. (Ostatně pokud jde o pojem čtenářského horizontu, k tomu má autorka poněkud diskvalifikující postoj, když v úvodu na straně 8 píše, že recepční horizont je „spíše myšleným ideálem“, než rekonstruovatelnou entitou“ a že stopy odkazující ke spisovatelčině četbě „nelze se s recepčním horizontem plně ztotožnit“. Zde došlo patrně k záměně pojmu „recepční horizont“ jako obecné úrovně přístupu veřejnosti k umělecké literatuře s pojmem *individuálního* obzoru v pohledu na literaturu (a umění vůbec).

Autorka hovoří o měšťanském prostředí, v němž spisovatelka vyrůstala, ale chybí tu jeho rámcová reflexe, bez níž nelze čtenářské zkušenosti charakterizovat a vymezit. Pokusil jsem se o podobnou charakteristiku například ve své práci o Nerudovi prozaikovi z šedesátých let (ta ovšem zůstala zcela mimo autorčinu pozornost) i ve studii o prózách otiskovaných v druhé polovině 19. století v Národních listech. Když již jsme narazili na využití literatury předmětu je třeba za vážnou chybu považovat, že autorka se nezmiňuje ani o práci, která jejím tématem těsně souvisí, totiž o práci zcela čerstvé, která se zabývá právě Karolinou Světlou – mám na mysli práci Ivo Říhy nazvanou *Možnosti četby* z roku 2012 (vydal Pavel Mervart). Práce je pojata širše než zde analyzovaná disertace; autor v ní zkoumá pozici Karoliny Světlé v diskurzu literární kritiky druhé poloviny 19. století. Třetí kapitola Říhovy knihy je přímo věnována *četbě fikce* u Karoliny Světlé. Opomenutí takového pramene nelze nepovažovat za vážný nedostatek v přípravě k disertaci. Až doposud byla řeč o přípravě „zázemí“ práce, v níž se objevily závažné mezery.

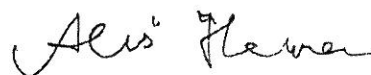
Přejdeme-li k vlastním analýzám autorčiným týkajícím se jejího přístupu k materiálu nevyznívají ani zde závěry příznivě. Celé práci totiž chybí právě schopnost pokročit nad pasivní reprodukci zkoumaného materiálu, reflektovat ho, nespokojit se s pouhými citacemi nebo parafrázemi původních textů. Přitom v řadě případů by právě tento text vyžadoval reflexi vykladače, která by poukázala na meze autorčiných stanovisek. Zvláště zřetelné je to například v pasáži, kde se autorka disertace zmiňuje o nadšené reakci Karoliny Světlé na předmluvu Victora Huga k dramatu Cromwell. Přitom právě tato spisovatelčina reakce je

ukázkou poplatnosti jejích názorů na umění dobovému (romantickému) kánonu (poplatnosti relativní z hlediska domácích poměrů, kde estetika romantismu přetrvávala ještě dlouho do druhé poloviny 19. století, kdy ji začala s nástupem lumírovců nahrazovat estetika parnasismu).

V těchto místech právě bylo možné hledat rysy autorčina „recepčního horizontu“, jehož rámec se začal opožďovat za pohybem literárního estetického citění (toto opožďení se u Světlé plně projevilo v osmdesátých letech, kdy v její tvorbě zesílily relikty romantického postoje projevující se v narůstajícím morálním a národnostně emotivním patosu projevu. Autorka disertace prostě nedokázala odhadnout, kdy a za jakých okolností začal styl Světlé literárně zaostávat a zastarávat za složitým pohybem literární struktury, v níž se promítlo soupeření kontrastních poetik – parnasismu a realismu. Důvody tohoto nedostatku spatřuji v tom, že autorka disertace si nekladla v dostatečné míře otázku estetické povahy zkoumaného textu

Proto nakonec její práce uvázla ve faktografickém popisu (kterému nepomohly ani grafické ukázky diagramů kvantitativních ukazatelů nákupů knih apod.) To byly jen marné pokusy dodat práci povahu odbornosti, která se ovšem mýjela cílem a záměrem. Disertace tak vyzněla spíše jako práce na pomezí literární psychologie a sociologie s přesahem do oblasti knihovnictví. Autorce nelze upřít snahu zvládnout vlastními silami uložené penzum, ovšem její znalosti ani schopnosti jí neumožnily překročit meze dobré bakalářské práce. Na disertační práci je to ovšem málo.

Prof. PhDr. Aleš Haman DrSc.

Oponentský posudek disertační práce Moniky Vondráčkové *Čtenářské zkušenosti Karoliny Světlé (analýza vybraných osobních pramenů)*

Autorka

Mgr. Moniku Vondráčkovou znám z bořetických doktorandských setkání. Byl jsem svědkem toho, jak její práce postupně nabývala na jasnějších obrysech, jak její autorka postupně zacilovala své téma i metodu. Téma se mi od počátku jevilo nosné a žádoucí; bylo jen potřebné najít jeho nutné ohraničení, jakož i metodologický klíč, jímž si je možno ho otevřít. Nadto mi M. Vondráčková pomáhala v terénní (praktické) fázi na projektu čtenářských biografii.

Téma

Je nosné. Zkoumat čtenářské zázemí jednotlivých autorů má svůj smysl, a to jednak jako důležitý vhled do toho, jak probíhala skutečná recepce (modelový čtenář nám zde příliš nepomůže), jednak i pro stanovení opor k vlastnímu psaní. V případě M. Vondráčkové jde o sondu do kulturních dějin druhé poloviny 19. století, přičemž právě takovéto sondy připravují terén pro budoucí zastřešující téma dějin čtení v českém či středoevropském prostoru. Takovéto analytické sondy jsou schopny ukázat čtení v mnoha podobách – v jeho individuální podobě, v tom, jakou roli sehrávalo v dané době, jak bylo rozšířeno a jak bylo praktikováno u jednotlivých sociálních vrstev. Právě v dnešní době jistého hodnotového rozmytí a metodologického tápání se mi zdá, že volba nosného tématu disertace je víc než polovina výsledku. Jinak řečeno: je možná lépe psát třeba i nepodstatně, ale o podstatném, než podstatně o nepodstatném.

Celek/strukturace

Práce je rozdělena dobře a logicky. Poté co autorka sestavila, především na základě pamětnické literatury, čtenářskou biografii K. Světlé, dostává se k osobní knihovně Mužákových. Poté si všimá názorů K. Světlé na četbu (zejména mládeže). Tato část jí přerůstá k ženské otázce, konkrétně k tomu, jak se s ní K. Světlá vypořádávala a co pro ni

v dané době znamenala. Významnou součástí práce jsou přílohy - soupisy, mezi kterými najdeme seznam dochovaných svazků manželů Mužákových, opisy účtů (nákupy knih). Kromě analytické povahy má tedy práce M. Vondráčkové i povahu materiálově-dokumentační a lze se o ní proto opřít i v pracích, které se budou chtít zabývat dějinami čtení a kulturními dějinami tohoto období. Za velmi podařená považuji ta místa, kde dochází na charakteristiku vztahů mezi jednotlivými českými autory či autorkami: sestry Rottovy – B. Němcová, K. Světlá – E. Krásnohorská, K. Světlá – J. Neruda.

Koncepce/metoda

Jak již zmíněno, práce M. Vondráčkové je dílem analytická, dílem materiálová. Nadto z vlastního tématu, jímž je čtení a čtenářské zázemí K. Světlé, se přemostuje i ke K. Světlé jako průkopnici ženské otázky. Nejde však o přemostění neústrojné, neboť, jak ostatně samotná práce dokazuje, čtení zde souvisí hodně se vzděláním a osvětou a osvěta s bojem za sociální a kulturní emancipaci žen. M. Vondráčková se ukazuje ve svém tématu dostatečně zorientovaná, je schopna k jednotlivým (zejména memoárovým) tvrzením přistupovat nikoli naivně, uvědomujíc si možné nebezpečí autostylizace, zejména tehdy, když tyto texty jsou psány k veřejné prezentaci. Když líčí jednotlivé vztahy (zejména na základě osobní korespondence), je autorka schopna se pustit do opatrné psychologizace, takové, jež však výklad spíše obohacuje, než aby ho rušila. Dostáváme tak plasticky rozestřený duševní obrys K. Světlé – s jejími čtenářskými preferencemi, zálibami, někdy i nekritickými (E. Krásnohorská). Je zde i dost materiálu pro dějiny sociálního pohybu knih (knižního trhu) v dané době. Ne úplně zachovaná knihovna manželů Mužákových sice neumožňuje pouštět se do velkých závěrů, ale něco přece jenom i z tohoto torza zjistit lze. Poněkud opomenuty, zdá se mi, zůstaly dva aspekty. (1) Větší vztah ke kontextu doby, tedy konkrétně výklad toho, zda to, čím K. Světlá duševně žila, bylo typické pro její vrstvu, tedy pro české a německé měšťanstvo. S tím souvisí i potřeba větší intervence kulturních dějin (vzdělání, gramotnost, knihovny, knižní trh atd.). Projevuje se to např. i ve zcela na první pohled marginálních drobnostech: autorka např. uvádí, kolik Mužákovci utráceli za knihy, ale daný údaj nám k ničemu nevztáhne – např. k průměrnému týdennímu platu dělníka, k ceně základních potravin a zboží, takže vypovídací hodnota takového tvrzení se značně oslabuje. (2) Dalším aspektem je, že bychom očekávali, že autorka vztáhne svá pozorování na K. Světlou jako autorku, tedy že její četbu propojí s její tvorbou. Nemusí jít o pozorování nijak soustavná; stačí si najít pár uzlových bodů. V seznamu literatury postrádám jeden kruciální spis, který se

čtenářstvím 19. století, zejména jeho druhé poloviny zabývá – Jan Thon: *Osvětou k svobodě* (1948). Zde jsou některé věci, kterých se autorka dotýká (osvěta, boj o českého čtenáře, nářky nad tím, že chybí literárně vzdělané měšťanstvo kampaně za dobrou knihu, boj s brakovou literaturou), pojaty často v širokých dobových kontextech, ale vždy především důkladně, pokud jde o materiálové zázemí. Pozornost by si zasloužily i některé práce Jiřího Pokorného, zejména ty, kde se zabývá osvětou ve druhé polovině 19. století. Obojí budiž chápáno spíš jako podněty k dalšímu možnému dopracování.

Argumentace

V mnoha částech převládá spíše popisný způsob, ale autorka ukazuje, že je schopna se v látce orientovat. Někde by bylo asi účinnější, kvůli větší soudržnosti, volit kratší citáty a také jich volit méně. Některé věci se poněkud redundantně opakují (např. informace kolem dochované knihovny manželů Mužákových). Celkově však způsob, jímž autorka svůj výklad vede, je přehledný. Argumentace zde rozhodně věci nezatemňuje ani nerozmyšlívá. Pečlivější závěrečná redakce by jistě byla s to odstranit některá opakování, zkrátit citáty, více posílit soudržnost textu. Nicméně jde o rys, který doprovází snad každou disertační práci, kterou jsem měl možnost v poslední době oponovat.

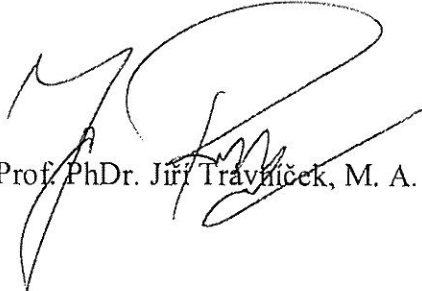
Jazyk/styl

Práce je sepsána věcnou a kontrolovanou češtinou. Autorka se vyhnula jednak odbornickému žargonu, jednak povětšinou i nicneříkajícím vágnostem. Věcná povaha její práce jako by si tedy i vynucovala věcný styl. V práci jsem našel jen jeden cyklický „vágnismus“ – nadužívání slova *zajímavý* („se nám otevírá zdroj informací a zajímavých materiálů“, s. 7; „Zajímavým příspěvkem ke zkoumání čtenářství a působení literárních děl“, s. 8; „[pohled do čtenářského světa K. Světlé] nám v předcházejících kapitolách poskytl po našem soudu zajímavé podněty“, s. 150). Bohužel však práci výrazně chybí závěrečná redakce. Asi už nebylo sil a trpělivosti. Objevuje se tu plno chyb ve jménech (zejména polských: Czesław Milost místo Czesław Miłosz, Bronislaw Grabowský místo Bronisław Grabowski, *Veselé podlaskie obrázek ludowy* místo *Wesele podlaskie: obrazek ludowy w pięciu aktach* ad.), slepená slova, chybná flexe, opět hlavně u polských jmen (Smoczynskiho místo Smoczyńského). Nerozumím také tomu, proč v textu jsou názvy děl uváděny v kurzívě, ale v poznámkách pod čarou ve standardním písmu. Technicky tu nejsou zvládnuty uvozovky v uvozovkách.

Přínos

Disertaci M. Vondráčkové lze v jejím celku ocenit jako mikrovhled do života a díla jedné důležité české autorky, čímž ji odkryla v jiných souvislostech, než na které se tradičně dostávalo. Ocenit lze i její materiálové zázemí, které může sloužit všem, kdo se budou chtít zaobírat českými kulturními (částečně i sociálními) dějinami druhé poloviny 19. století.

Práci považuji ve svém celku jako zvládnutou a docelenou, a proto **doporučuji**, aby byla přijata k ústní části obhajoby.

Prof. PhDr. Jiří Trávníček, M. A.

V Brně dne 20. května 2015